

Еволюция на търговските средища в Черноморския регион

Бойко Дойчинов

Abstract: *The present study is part of a larger project related to trade routes and centers in Bulgaria, and in particular the Bulgarian Black Sea coast.*

The purpose of the study is to investigate the physical trading infrastructure built in the Middle Ages in the territory of present-day Bulgaria, whose traces and objects can still be identified in some of our cities.

Keywords: *trade, trade infrastructure, bazaar, bedesten*

Настоящото изследване е част от по-голям проект, свързан с търговските пътища и средища в България и по-конкретно българското черноморско крайбрежие.

Авторът е част от работната група на Световната туристическа организация, която изследва цивилизациите и историческите пътища. Също така работи по темата, свързана с Инициативата „17+1” и Западния път на коприната.

Целта на изследването е проучване на физическата търговска инфраструктура, изградена през Средновековието на територията на днешна България, чиито следи и обекти все още можем да идентифицираме в някои наши градове.

Историята на търговията е историята на цивилизацията. Търговията е едно от средствата, чрез които различните народи са пред.

Никоя цивилизована общност не произвежда всички неща, които консумира. Част от тези нужди трябва да бъдат осигурени чрез обмен на продукти с други общности или нации и това е началото на търговията.

Търговията също зависи от уменията на хората в производството на стоки. Древната търговия се осъществява главно по бреговете на Средиземно море.

Търговията осигурява най-значителното място за срещи на човечеството - пазара. Процесът на бартер обединява хората по случаен начин. Селскостопанската продукция и ежедневните стоки за бита могат да бъдат пре-

насяни на кратки разстояния до и от местния пазар. Търговията между далечни места в по-общ смисъл е различен въпрос. Когато пътуването е бавно и опасно, стоките на търговеца трябва да бъдат възможно най-трайни.

Най-новите проучвания показват, че между Средновековието и ранния модерен период миграцията на търговците довежда до дълбоки промени в приемащите градове в много отношения: не само от икономическа, политическа и институционална гледна точка, но и от гледна точка социалната, културната и урбанистичната среда. Много интересен, макар и сравнително пренебрегнат, аспект засяга влиянието, което присъствието на чуждестранни търговци оказва върху практиките, поведението, моделите, инструментите и формите на организация на местните търговци.

Балканите са кръстопът, където се срещат търговци и стоки от Изтока и Запада. Нечаквано всеки от тях носи своята култура и навици, обогатявайки търговските методи. С идването на османците на Балканите се появяват нови търговски центрове - безистени. Безистен, в най-основното определение, е централната сграда на търговската част на града. Тя произлиза от гръко-римската базилика или Кайзериион, която е служила за подобна цел. Безистенът е бил толкова важна сграда, че по времето на Отоманската империя градовете често са класифицирани в две категории, градове с безистен и градове без такъв.

Много от тези сгради все още същест-

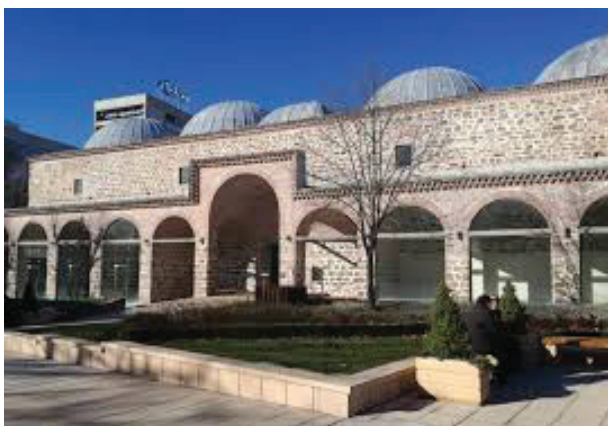
вуват в балканските страни (и не само Балканите), като някои от тях все още изпълняват търговски функции (Солун - Гърция, Истанбул и Одрин - Турция и др.), Други са преобразувани в музеи или културни центрове (Серес - Гърция, Ямбол - България, Никозия - Кипър и др.) А други, за съжаление, са оставени да е рушат (Скопие – Северна Македония, Шумен - България и др.).

Фиг. 1. Безистенът в Солун, Гърция

Фиг. 2. Безистенът в Серес, Гърция

Фиг. 3. Безистенът в Ямбол

Фиг. 4. Безистенът в Шумен

С включването на територията на България в Отоманската империя, която се разширява на три континента – Азия, Африка и Европа, през Средновековието се увеличават физическите обеми на стоки, които се произвеждат и търгуват на заселената с българи територия.

Търговията с храни е регламентирана още по времето на Иван Асен II, който издава грамота и допуска търговци от Рагуза (Дубровник) в българския североизток. Един от центровете на тази търговия е днешният град Провадия. Пътешественикът Освейцем твърди през 1636 г. „Градът е добре благоустроен, с хубави каменни къщи, чешми и фонтани, голям безистен, като могат да се видят занаятчии и хора от разни народности” [2].

С развитието на търговията се обособяват места не само за агропродукти, но и за предмети на лукса и скъпи вносни стоки, като подправки, платове и др.

Главният път от Константинопол за средна Европа минавал през Пловдив и София, като изцяло покривал изградения от римляните път Вия Диагоналис. В големите средища Одрин, Пловдив и София се създават пазари, „кръстени понеделничен и четвъртъчен, които съществуват и днес на почти същите места. През 16 в. те вече са били оформени извън пространствата на двете големи чаршии” [1].

Увеличаването на обема на търговията през XV-XIX век се определя от нарастналия брой градско население по българските земи. Нарастват потребностите от снабдяване със селскостопански стоки като занаятчиите в градовете разширяват обема и асортимента на

своите продукти, необходими за селското население.

„Ежедневната търговска дейност се идвършва на градските чаршии, където работилниците са и магазини. Всяко еснафско сдружение съсредоточава работата си на една улица, чието име носи. В София възникват кюркчийската, сарашката, платнарска, абаджийска, касапска, златарска и други чаршии, като някои от тях просъществуват до освобождението. На тези чаршии се намирали и „представителства“ за чуждестранни стоки, внесени от Цариград, Букурещ и Виена” [3].

За ръста на вътрешната търговия може да се съди и по възникването на нова категория населени места, обособени около площади, пазари, тържища, които със самото си наименование разкриват стопанските си функции – днешните градове Търговище, Нови пазар, Пазарджик, Добрич и др. Обикновено тези средища се ползват с възприетите още от Византия привилегии на годишни панаири (панаджури) – Узунджово. Част от известните по-късно градове имат още през Средновековието статут на тържища. Други стават видими в по-късните турски източници с наименованието базар, с многократно по-високи годишни приходи, като чрез местоположението си оцеляват и прерастват в съвременни градове през XVII-XVIII в.

Още от XV век в София, като важно международно търговско средище, възниква Дубровнишка колония, която изнася за Централна Европа и Средиземноморието много суровини – кожи, памук, коприна, дървен материал, восък и др., като се внасят инструменти, скъпи платове, подправки, предмети за бита.

Според французина Кикле, минал през 1658 г. през София, градът бил богат на търговски стоки и имал 6 кервансарая [4].

За нуждите на пътуващите търговци възникват ханове и кервансарай, като най-големия е разположен в близост до Гюл джамия (Ротондата Св. Георги) и побирал до 500 пътници, стотици коли и коне. Известни са и други ханове, като Македонския, Сливнишкия, а някои от тях просъществуват и след Освобождението, до края на XIX в.

Като често от този търговски комплекс следва да се посочи и безистенът на София, който се локализира в близост до посочените по-горе сгради. По аналогичен начин в центъра на Пловдив е съществувал безистен, който е изграден в края на XIV в. Куршум хан е бил най-големият кервансарай между Константинопол и Белград и е построен на площ от 3600 кв.м., а непосредствено зад него е разположена другата масивна сграда – безистен, който е бил търговският център на града. Безистенът е средище на големите пловдивски търговци – дубровничани, евреи и арменци. Според рисунка от XX в. безистенът е представлявал масивна сграда с 6 кубета, покрити с олово, като има 4 порти и е с обща площ около 500 кв.м.

Фиг. 5. Куршум хан, Пловдив

Друг важен търговски път е минавал от Одрин през Ямбол, Шумен и Силистра към Влашко и Молдова. Важни търговски средища по този път са безистените в Ямбол и Шумен.

В периода на османското владичество на сегашната българска територия съществува физическа търговска инфраструктура, която се характеризира с еволюционно развитие, съчетана с приемственост и доразвиване на някои специфични особености.

Още в края на XIV век в българските земи съществуват търговски средища, които могат да бъдат определени като своеобразни

тогавашни търговски комплекси, включващи кервансарай, чаршии, безистени и др., и които подсказват културното влияние от Азия.

Това са „модерните молове“ на Средновековието по нашите земи, които и сега в някои държави, напр. Гърция и Турция, не са архаични структури, а продължават да функционират, създавайки работни места за стотици малки производители и търговци и атракция за многобройните туристи.

В тези почти универсални търговски структури, разпространени и сега в югоизточна Европа и в по-голяма част от Пътя на коприната през Средновековието, е запазен духът на Ориента чрез живата комуникация между купувач и продавач чрез т.нар. пазарлък, своеобразната етика и културен обмен.

Една от целите на изследването е идентифициране на посочените по-горе търговски структури и включването им чрез съвременните средства за комуникация по-активно в тър-

говско-туристически маршрути, като важни и интересни места, свързани с културно-историческото наследство.

Литература:

1. Велчев Й., 2005, „Градът или Между Изтока и Запада. XIV-XVII век”, Изд. „Жанет 45” София, стр. 113
2. Маргос А., 1981, „Провадия”, Изд. „Медицина и физкултура” София, стр. 21
3. Сборник „Под знака на Меркурий. Търговията в София”, 2018, издание на Регионален исторически музей – София, стр. 44
4. Сборник „Сердика, Средец, София”, 1976, Изд. на ОФ София, стр. 120

За контакти:

Д-р Бойко Дойчинов

Регионален клъстер „Североизток”

E-mail: rc_ne@abv.bg